

"Hem mesela saat, senin günlük ömründen ne kadar geçtiğini sana bildirir, fakat kendisi ne yaptığını bilmez. Belki ancak bildiği şey, içindeki çarklarının sıkışmasındaki zevalin elemi..." İzah eder misiniz?

"Hem mesela saat, senin günlük ömründen ne kadar geçtiğini sana bildirir, fakat kendisi ne yaptığını bilmez. Belki ancak bildiği şey, içindeki çarklarının sıkışmasındaki zevalin elemi... Hem nasıki bal arısı, hâs lezzeti içinde mündemic olan vahyin halavetiyle yaptığını yapar, fakat ne için yaptığını bilmez."

"Hem mesela nebati olsun, hayvani olsun, insani olsun, mutlak olarak bütün validelerin ettikleri hizmetler, ancak lezzet-i şefkat içindir. Fakat onların matlub gayelere olan cehaletleri; beyt-i kâinatı zinetlendiren o gayelerin husulünü ihlal etmiyor. Belki âdeta o şefkat, bu matlub gayelere birer çekirdek ve birer mistardır."(1)

Hayvan olsun, bitki olsun, insan ve cin olsun, kainatta her şey büyük amaca büyük plana büyük gayeye hizmet ediyor. Hayvanın, bitkinin, cansız varlıkların neye hizmet ettiğini bilmemesi, büyük gaye ve plana hizmet etmesine engel değildir.

Nizam-ı alemin çarklarını istikrarlı ve düzenli bir şekilde çalıştıran ve her daim döndüren bu ilahi gaye ve amaçtır. Bu ilahi gaye ve amaç ise ilahi şununun kâinattaki faaliyetten aldığı kendine has lezzet-i mukaddese, keyf-i münezzehe ve cemal ve kemalini görmek ve göstermek istemesidir.

"Belki ancak bildiği şey, içindeki çarklarının sıkışmasındaki zevalin elemi..." Mekanik şeylerin çarkları önce zorlanır sonra rahatlar, zorlanması elem, rahatlaması ise elemin zevalidir. Bu da insanın mekanik yapının nasıl çalıştığının kendi alemindeki telakkisi oluyor. Çark yukarı çıkar sonra inişe geçer, yukarı çıkışı elem inişi ise elemin bitişidir. Yoksa cansız bir demir parçasının gerçek anlamda bir eleme maruz kalması söz konusu değildir.

Üstadımız burada örnek çeşitliliğini cansız varlıklar üzerinden de devam ettiriyor.

1) bk. [Mesnevi-i Nuriye, s. 520, \(trc. Badıllı\).](#)